

УДК 159.923.5

ДІАГНОСТИКА ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

Харцій О.М., к. психол. н.,
доцент кафедри соціальної психології
Харківська державна академія культури

Віденєєв І.О., к. психол. н.,
доцент кафедри соціальної психології
Харківська державна академія культури

Перевозна Т.О., к. психол. н.,
доцент кафедри соціальної психології
Харківська державна академія культури

Стаття присвячена дослідженню творчих здібностей і виявленню індивідуальних особливостей, які допомагають молоді працювати ефективно. Визначено рівень креативності в студентів і творчий потенціал. Виявлено зв'язок творчого підходу до справи й особистих особливостей хорошого менеджера. Установлено основні здібності, якими повинен володіти ефективний менеджер. Визначено, що творчий підхід допомагає долати стереотипність мислення й поведінки у звичайних ситуаціях.

Ключові слова: діагностика, здібності особистості, творчий компонент, креативний потенціал, ефективність управлінської діяльності.

Статья посвящена исследованию творческих способностей и выявлению индивидуальных особенностей, которые помогают молодежи работать эффективно. Определен уровень креативности у студентов и творческий потенциал. Выявлена связь творческого подхода к делу и личностных особенностей хорошего менеджера. Установлены основные способности, которыми должен обладать эффективный менеджер. Определено, что творческий подход помогает преодолевать стереотипность мышления и поведения в обычных ситуациях.

Ключевые слова: диагностика, способности личности, творческий компонент, креативный потенциал, эффективность управленческой деятельности.

Khartsiy O.M., Perevozna T.O., Videneev I.O. DIAGNOSTICS OF CAPABILITIES OF PERSONALITY OF STUDENTS

The article investigates the creative abilities and to identify personal characteristics that help young people to work effectively. The level of creativity in students and creative potential. The relation of the creative approach to business and personal qualities of a good manager. They were identified basic skills, which should have an effective manager. It was determined that the creative approach helps to overcome stereotypical thinking and behavior in normal situations.

Key words: diagnostics, of capabilities of the person, creative component of the person, creative potential, efficiency of administrative activity.

Постановка проблеми. Важлива проблема сучасності – виявлення здібностей особистості, формування в студентів самостійного, творчого мислення.

Сучасне суспільство вже не задовольняє фахівець, який володіє солідним багажем знань, але вміє працювати тільки за зразком. Однією з головних цінностей людини стає цілеспрямована активність особистості.

Ступінь розробленості проблеми. Проблема виховання ефективного фахівця була неодноразово предметом дослідження багатьох науковців, проте особливо на переломних етапах соціально-економічного розвитку суспільства вона набуває значної актуальності.

Мета статті – матеріал дослідження спрямований на те, щоб виявити й розви-

нути здібності особистості студентів, що впливають на їх реалізацію в суспільстві. Стаття спрямована на діагностику творчих здібностей, які впливають на професійний розвиток майбутніх менеджерів. Також ми вивчали особистісні властивості, що впливають на ефективну діяльність.

Виходячи з мети, необхідно виконати такі завдання: діагностувати й оцінити творчі здібності студентів; виявити особистісні властивості, які спонукають молодь працювати ефективно; проаналізувати результати оцінювання розвитку молоді.

Виклад основного матеріалу. Розвиток суспільства вимагає підготовки молодих фахівців, які володіють не тільки солідним багажем знань, а й уміють працювати творчо. У майбутніх спеціалістів необхідно

виховувати готовність до сприйняття нового та незвичайного, прагнення використувати й упроваджувати творчі досягнення інших людей, будити самостійність і талант, завзятість і віру у свої сили.

Кожна людина сама створює себе, робить своє життя унікальним і неповторним. Щоденна зміна та відновлення її є необхідним атрибутом творчості. Оскільки кожна людина унікальна, то в різних життєвих ситуаціях вона поводить себе як індивід, не схожий на інших. Індивідуальний підхід змушує людину в кожному конкретному випадку приймати рішення й діяти відповідно до особистої оцінювання ситуації. Отже, людина знаходиться в умовах, що постійно змінюються і спонукають її до життєтворчості, а складовими життєтворчості є креативний потенціал і креативні здібності особистості [2].

Дослідженням творчих здібностей у різних видах діяльності займалися багато вчених (Л.С. Виготський, В.В. Давидов, В.О. Моляко, О.Г. Шмельов та ін.). У працях учені зазначали, що творчий підхід призводить до успіху (Дж. Гілфорд, Б. Гізелі, П. Торренс, Я.О. Пономарьов, М.Г. Фролов, М.Г. Ярошевський та ін.). Багато досліджень присвячено висвітленню особистісних і професійних здібностей менеджерів (В.О. Денисов, О.С. Ковальчук, О.В. Морозов, Л.М. Мітіна, Л.Е. Орбан-Лембрик, Н.О. Побірченко, В.Д. Шадріков, В.М. Шепель, Г.М. Щокін, Дж. Ягер та ін.). Чимало наукових праць присвячено питанням, де звертається увага на потребу розробки й запровадження оригінальних технологій навчання (П.Я. Гальперін, Н.Ф. Талізін та ін.).

Творчий підхід дає можливість знаходити ефективні рішення і способи поведінки в нових ситуаціях, з іншого боку, переборювати стереотипність мислення й поведінки у звичних ситуаціях, ухвалювати нові, оригінальні рішення. Як відомо, у найбільш загальному вигляді творчий процес пов'язаний із взаємодією суб'єктивного й об'єктивного, у результаті якого з'являється нове – творчі ідеї, теорії, гіпотези. Нове як продукт творчості, як визначена частина оригінального, такого, чого ще не було, так і частина старого, уже відомого і звичного.

Потенціал людини, тобто те, що вона може зробити, більший, ніж зазвичай реалізований. Зменшення цього розриву може забезпечити відповідне навчання навичок творчого мислення. Цей процес полягає у виявленні схованих від нас можливостей, аналізі й оволодінні численними методами структурування, упорядкування, визначення співвідношень, зміни рівнів і точок зору.

Формування всебічно розвинутої особистості зумовлене об'єктивно, оскільки розвиток суспільства неможливий без розвитку людини. Діалектика розвитку суспільства й особистості полягає в тому, що суспільство створює певні умови для реалізації здібностей людини, для її розвитку, разом із тим напрям, характер, темпи розвитку суспільства залежать від діяльності людини [1].

Як відзначають дослідники (В.В. Давидов, В.О. Моляко), творче мислення характеризується не тільки й навіть не стільки обсягом придбаних знань, скільки структурою розумового процесу, багатством, складністю й результативністю розумових операцій.

Творчий потенціал виявляється в здатності особистості підходити до конкретної справи нестандартно, шукати і знаходити найбільш оптимальні шляхи, ефективні методи вирішення виниклих проблем [2]. Він не є незмінним, даним споконвічно в завершеному вигляді, а змінюється в процесі вдосконалювання людини в ході історичного розвитку. Особистість безупинно збагачується сукупними творчими здібностями людства та використовує творчість у своєму житті.

Для проведення досліджень нами була відібрана група студентів Харківської державної академії культури кількістю 100 осіб.

Діагностику рівня креативності ми проводили за допомогою тесту творчого мислення П. Торренса «Діагностика рівня креативності». Студентам пропонувалося 10 незакінчених фігур, до яких потрібно було домалювати додаткові лінії чи штрихи, щоб вийшли цікаві предмети або навіть сюжетні картинки. Потім потрібно було придумати й написати назви до кожного малюнка. На виконання завдання відводилося 15 хвилин.

Аналіз отриманих даних здійснювався за допомогою стандартизованої шкали оцінок за такими показниками творчого мислення: продуктивність – здатність швидко створювати й реалізовувати нові ідеї в незнайомій (складній) ситуації (кількість ідей чи фігур); гнучкість – здатність пропонувати різні ідеї в процесі виконання подібних завдань (різноманітність ідей, здібність переходити від одного аспекту проблеми до іншого); оригінальність (здібність до висунення ідей, які відрізняються від очевидних, тривіальних); деталізація чи розробленість ідей – уміння запропонувати й реалізувати різні ідеї в тій чи іншій ситуації на максимально можливому рівні. І хоча П. Торренс не використовував показник деталізації для оцінювання ідей у тесті «Незвичайне використання», ми виявили доцільним його застосування в

нашому дослідженні, для чого була розроблена спеціальна схема опрацювання результатів.

Застосування вербального тесту П. Торренса з різними формами завдань дало можливість визначити рівень вербальної креативності в майбутніх менеджерів.

Для виявлення рівня креативних здібностей студентів ми використовували методику діагностики розвитку креативності в менеджері (В.В. Шпалінський).

Ця методика складається з трьох груп тверджень, за допомогою яких можна визначити рівень креативності за трьома напрямками – «Моя особистість», «Мій підхід до вирішення проблем», «Мое робоче середовище». Досліджуваним потрібно було визначитися щодо запропонованих відповідей на кожне твердження. Обробка та інтерпретація даних здійснювалася за ключем.

За результатами нашого дослідження з'ясувалося, що за напрямом «Моя особистість» у 29% досліджуваних – низький рівень креативності, у 37% досліджуваних – середній рівень креативності, у 34% досліджуваних – високий рівень креативності. За напрямом «Мій підхід до вирішення проблем» студенти показали такі результати: у 31% досліджуваних – низький рівень креативності, у 39% досліджуваних – середній рівень креативності, у 30% досліджуваних – високий рівень креативності. А за напрямом «Мое робоче середовище» низький рівень креативності мають 33% досліджуваних, у 40% досліджуваних – середній рівень креативності, у 27% досліджуваних – високий рівень креативності.

Результати отриманих даних дали нам змогу зробити висновки, що досліджувані, які мають низький рівень креативності, придушують свій потенціал деякими своїми почуттями, робоче середовище не захоплює креативного мислення, і, як правило, такі люди відчувають напруження в трудовій діяльності. Потрібно докласти зусилля, дати шанс виявитися творчості, виключити перешкоди зі свого боку й боку інших.

Студенти із середнім рівнем креативності мають творчий потенціал досить розвинутий, але він не завжди виявляється, цьому перешкоджають деякі особливості особистості. Таким людям необхідно навчитися регулювати емоційні особливості своєї особистості, зокрема емоційний стан, знижуючи напруження. Це допоможе зменшити дію бар'єрів. Підхід до вирішення проблем іноді відрізняється ригідністю, може призводити до стандартних рішень, що спираються на минуле вирішення подібних проблем. Необхідно звільнитися від

цього, і творчість виявиться. Що стосується трудової діяльності, то тут іноді важко бути креативним і потрібно шукати можливості, щоб змінити середовище. Особистості із середнім рівнем креативності мають достатній потенціал, що ховається чи стримується в силу об'єктивних причин, але вони можуть змінити цю ситуацію.

Студенти з високим рівнем креативності мають здатність спонукати до креативності інших. У них відкритий, творчий підхід до рішення проблем, часто вони здатні скористатися зручним випадком, для того щоб розбудити дух заповзятливості і створити творчу атмосферу навколо себе, робоче середовище їм навіть допомагає генерувати нові ідеї.

З метою визначення особистісних властивостей ми застосували 16PF особистісний опитувальник Р. Кеттелла. Для дослідження ми відібрали низку факторів, що впливають на ефективну діяльність майбутніх менеджерів. Найбільшу увагу ми зосередили на таких факторах тесту, як комунікабельність (фактор А), кмітливість (фактор В), емоціональна стійкість (фактор С), незалежність (фактор Е), принциповість (фактор G), практичність (фактор М), гнучкість (фактор N), консерватизм (фактор Q1), самостійність (фактор Q2), високий самоконтроль (фактор Q3), напруженість (фактор Q4).

Для визначення рівня розвитку комунікативних і організаторських здібностей, пов'язаних із особливостями спілкування учасників комунікації, ми використали методику «Оцінювання комунікативних і організаторських здібностей (КОЗ-1)». Будь-яка людина й передусім керівник завжди перебуває у взаєминах з іншими людьми, діє в умовах певних соціальних відносин, унаслідок чого забезпечується їхня активна та скоординована участь у досягненні мети управління. Керівник повинен володіти комунікативними й організаторськими здібностями [4].

Методика «Діагностика рівня суб'єктивного контролю» дає можливість виявити тип поведінки. Екстернали вважають, що події, які відбуваються з ними, є результатом дії зовнішніх сил (обставин, інших людей тощо). Інтернали інтерпретують значимі події як результат власної діяльності.

Опитувальник рівня суб'єктивного контролю (далі – РСК) включає пункти для оцінювання екстермальності й інтермальності в галузі досягнень, невдач, у сімейних взаєминах, у галузі міжособистісних і виробничих відносин, хвороби і здоров'я.

Опитувальник складається з 44 суджень, які відповідають таким шкалам: шкала за-

гальної інтернальності (Iz), шкала інтернальності в галузі досягнень (Id), шкала інтернальності в галузі невдач (In), шкала інтернальності в сімейних відносинах (Ic), шкала інтернальності в міжособистісних відносинах (Im), шкала інтернальності в галузі виробничих відносин (Iv), шкала інтернальності щодо здоров'я і хвороби (Izd).

За допомогою методики діагностики РСК ми виявили, що студенти з інтернальними локусами контролю краще працюють на самоті, ніж під спостереженням. Для екстерналів характерне прагнення до постійного спілкування. Так, високий рівень РСК виявлено в студентів, які здатні взяти на себе відповідальність за те, що відбувається з ними.

Водночас респонденти, котрі мали середній рівень РСК, майже настільки ж часто в житті беруть на себе відповідальність, скільки покладають її на інших людей, випадок чи долю.

Студентів із низьким рівнем РСК у більшості випадків життя знімають із себе відповідальність за те, що відбувається і перекладають її із себе на обставини чи інших людей.

Якісний аналіз даних свідчить, що респонденти з високими показниками РСК вважають, що все гарне, що було і є в житті, вони домоглися самі і що вони здатні реалізувати свої цілі в майбутньому, в неприємностях вони схильні обвинувачувати самих себе. Особистість із високим РСК вважає себе в силах визначати свій психологічний статус у колективі, викликати до себе повагу й симпатію.

Низькі показники РСК свідчать про те, що респонденти приписують свої успіхи зовнішнім обставинам (везінню, допомозі інших, грошам), відповідальність за події іншим людям.

Отримані дані тестування дали нам змогу провести кореляцію між рівнем суб'єктивного контролю й особистісними здібностями досліджуваних.

З'ясувалося, що респонденти із низьким РСК (шкала Iz) емоційно нестійкі (фактор -C), схильні ігнорувати соціальні та групові норми, відрізняються безпринципністю, неорганізованістю (фактор -G), низьким самоконтролем, недисциплінованістю (фактор -Q3), високим напруженням, фрустрованістю, зв'язані з незадоволенням прагнень (фактор +Q4) ($p < 0,01$).

Респонденти із високим РСК (шкала Iz) мають емоційну стабільність, витримку, працездатність (фактор +C); завзятість, наполегливість у досягненні мети (фактор +G); орієнтацію на інших людей під час прийняття рішень (фактор -Q2); гарний

самоконтроль, уміння контролювати свої емоції й поведінку (фактор +Q3) ($p < 0,01$); незворушність, спокій, млявість (фактор -Q4) ($p < 0,05$). РСК (шкала Id) корелює з фактором +C – стабільність інтересів, витриманість, здатність підкорятися груповим нормам ($r_{em.} = 0,358$; $r_{kr.} = 0,31$; $p < 0,05$).

РСК (шкала Id) корелює також із рівнем самоконтролю (фактор +Q3), екстраверсією (фактори A, -Q2).

З іншого боку, студенти із низьким РСК (шкала In) частіше виявляються більш практичними (фактор -M), ніж студенти із високим рівнем РСК ($r_{em.} = 0,310$; $r_{kr.} = 0,31$; $p < 0,05$).

Отже, за результатами дослідження, у студентів із низьким рівнем РСК виявляється тенденція до низького самоконтролю (фактор Q3) ($r_{em.} = 0,512$; $r_{kr.} = 0,40$; $p < 0,01$), конфліктності, прямолінійності (фактор N).

Екстернальність корелює з тривожністю, депресією, невротичністю. Також зафіксований зв'язок інтраверсії – екстраверсії з інтернальністю – екстернальністю. Більшості досліджуваних властива більш-менш варіабельність особливостей поведінки залежно від конкретних ситуацій. Характеристика рівня суб'єктивного контролю можуть змінюватися в тієї самої людини залежно від того, видається їй ситуація складною чи простою, приємною чи неприємною, вигідною чи не вигідною.

Отже, ми з'ясували, що існує зв'язок між РСК та відчуттям людиною своєї сили, гідності, відповідальності за те, що відбувається, із самоповагою, соціальною зрілістю й самостійністю особистості.

Результати дослідження показали, що не всі студенти вміють контролювати свої емоції, деякі явно виявляють агресивну поведінку щодо інших людей, деякі – образу, підозрілість, негативізм

Для визначення індивідуального стилю поведінки та управління ми використали тест К. Томаса. Цей тест містить 30 пар тверджень, які характеризують поведінку людини. Кількість балів, набраних досліджуваним за кожною шкалою, дає уявлення про виразність у нього тенденції до вияву відповідних форм поведінки в конфліктних ситуаціях: 1) змагання (конкуренція) як прагнення домогтися задоволення своїх інтересів на шкоду іншому; 2) пристосування як протипага суперництву, принесення в жертву власних інтересів заради іншого; 3) компроміс; 4) запобігання як відсутність прагнення до кооперації, так і відсутність тенденції до досягнення власних цілей; 5) співробітництво, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що цілком задовольняє інтереси обох сторін.

Результати тестових методик зазнавали статистичного аналізу з наступною якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням за допомогою методів математико-статистичної обробки даних із використанням комп'ютерного пакета статистичних програм SPSS (версія 12.0). Для виявлення статистично значущих відмінностей і зв'язку між різними групами досліджуваних використовувалися критерій χ^2 , кореляційний і дисперсійний аналіз.

Отже, виходячи з проведених досліджень, можна зробити висновки, що творча людина більш ефективно виявляє себе в діяльності. Із розвитком здібностей творчо мислити і творити людина все більше набуває вміння вміло поводити себе з оточуючими, створюючи навколо себе атмосферу комфорту й можливості для вільного вияву особистості, адже творчість – найвища з людських функцій, яка ґрунтується на свободі волі та уяви. Основою формування творчої особистості є феномен індивідуальності. Щоб ефективно виховувати індивідуальність, треба зберегти її своєрідність і підняти особистість до рівня творчості.

В умовах сучасного суспільства, коли на порядку денному стоїть питання про всебічний, гармонійний розвиток особистості, передбачається формування передусім творчих здібностей кожної людини. Однак, виходячи з наявності творчого потенціалу в кожній особистості, на нашу думку, необхідно додати: виявлення й розвиток творчих здібностей.

Життя висуває суспільний запит на виховання творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні ідеї, приймати сміливі, нестандартні рішення. Останнім часом випускники вишів, які приходять на виробництво, досить часто виявляються нездатними до самостійного вирішення проблеми, не можуть мислити

діалектично, системно, легко переходити від одного виду діяльності до іншого. Їм бракує творчої уяви, ініціативи, винахідливості. Такий стан справ потребує якісно нового підходу до підготовки молоді до життя.

Отже, на основі викладеного вище можемо зробити такі **ВИСНОВКИ**:

1. Проведено діагностику творчих здібностей студентів і виявлено властивості ефективної особистості.

2. Розкрито й поглиблено наукові уявлення про психологічні засади вияву творчості в студентів.

3. Підтверджено, що у вищій школі потрібно використовувати передові освітні технології та методики, які сприяють формуванню й розвитку творчої особистості, виявленню креативного потенціалу в майбутніх фахівців організації.

4. Досліджувані з високим рівнем творчого потенціалу виявили здатність спонукати до креативності інших, будити дух заповзятливості, створювати творчу атмосферу навколо себе, генерувати нові ідеї.

5. Творчі люди набувають уміння вміло поводити себе з оточуючими, створюючи навколо себе атмосферу комфорту.

6. Необхідно виховувати молоде покоління з використанням творчого підходу до діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аверин В.А. Психология личности / А.В. Аверин. – СПб. : Питер, 2001. – 280 с.
2. Боно Е. Серьезное творческое мышление / Е. Боно. – Минск : Поппури, 2005. – 416 с.
3. Карамушка Л.М. Психология освітнього менеджменту / Л.М. Карамушка. – К. : Либідь, 2004. – 424 с.
4. Морозов А.В. Управленческая психология / А.В. Морозов. – М. : Академический проект, 2003. – 288 с.
5. Щокін Г.В. Практична психология менеджменту / Г.В. Щокін. – К. : Україна, 2001. – 373 с.